

ФІНАНСИ, ПОДАТКОВА СИСТЕМА ТА ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 336.71

КРЕДИТНО-БАНКІВСЬКА СИСТЕМА УКРАЇНИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ РОЗВИТКУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Гладинець Н.Ю., к.е.н.
Вайдич Т.І.

Мукачівський державний університет

Метою дослідження є оцінка діяльності кредитно-банківського сектору України, виявлення проблем та обґрунтування рекомендацій, спрямованих на забезпечення ефективного розвитку кредитної системи. Аналіз праць науковців, які досліджували кредитно-банківську систему, дає змогу зробити висновок про відсутність єдиного підходу до розуміння даної категорії. Проведений аналіз основних показників діяльності банківської системи України виявив негативну тенденцію як щодо зменшення кількості банків, так і щодо їх фінансових результатів. У результаті дослідження встановлено, що останні роки стали одними з найтяжчих років для кредитно-банківської системи України. Різне скорочення кількості банків, які мають банківську ліцензію, було пов'язане із погіршенням платоспроможності банківських установ, недостатнім рівнем їх капіталізації та неспроможністю акціонерів забезпечити належний рівень фінансової підтримки установі. Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що негативний фінансовий результат кредитно-банківської системи є наслідком впливу різноманітних факторів, зокрема дисбалансу між отриманими доходами та витратами банків, незадовільною якістю активів, що призводить до необхідності формування додаткових відрахувань у резерви, нестабільною політичною та економічною ситуацією в країні, які створюють дисбаланси та підривають довіру до всього банківського сектору. Фінансовий результат кредитно-банківської системи залежить також від підтримки ліквідності, управління банківським ризиком та його мінімізації. Встановлено, що важливими умовами забезпечення прибутковості банківського сектору є оптимізація структури доходів і витрат банків, виявлення тенденцій щодо дохідності банківських операцій, ефективне планування та прогнозування банківської діяльності.

Ключові слова: кредитно-банківська система, комерційні банки, доходи, витрати, фінансові результати

UDC 336.71

CREDIT AND BANKING SYSTEM OF UKRAINE AND FEATURES OF ITS DEVELOPMENT IN MODERN CONDITIONS

Hladynets' N., PhD in Economics
Vaydych T.

Mukachevo State University, Mukachevo

The aim of the study is to evaluate the activity of lending and banking sector in Ukraine, identification of problems and justification of recommendations aimed at

ensuring the effective development of the credit system. Analysis of the works of scientists who have studied the credit and banking system, allows drawing a conclusion about the absence of a common approach to the understanding of this category. The analysis of the basic indicators of activity of the Ukrainian banking system found a negative trend as to reduce the number of banks and their financial results. According to the research recent years have become the most difficult years for the credit and banking system of Ukraine. The sharp reduction in the number of banks with a banking license has been associated with deterioration of solvency of banking institutions, the insufficient level of capitalization and the inability of shareholders to provide an appropriate level of financial support to the institution. The analysis gives reason to believe that the negative financial result of the credit and banking system is the result of various factors, such as the imbalance between revenues and expenditures of banks, poor asset quality, which leads to the need to generate additional contributions to reserves, the unstable political and economic situation in the country, which create imbalances and undermine the credibility of the entire banking sector. The financial result of the credit and banking system is also dependent on liquidity support, bank risk management and its minimization. It has been established that an important condition to ensure profitability of the banking sector is to optimize the structure of income and expenses of banks, revealing tendency on banking profitability, effective planning and forecasting of bank activity.

Keywords: credit and banking system, commercial banks, income, expenses and financial results.

Актуальність проблеми. Кредитно-банківська система країни на сьогоднішній день є одним з найрозвинутіших елементів господарського механізму. Протягом останніх років вона знаходиться в стані структурної трансформації, це виявляється різким скороченням кількості банківських установ та підвищенням вимог до формування їх капітальної бази. Відбулися певні реформи кредитно-банківської системи, проте, незважаючи на позитивні зрушення, банківський сектор України є недосконалим і потребує подальшого розвитку.

Аналіз останніх наукових досліджень. Питання розвитку та функціонування кредитно-банківської системи є предметом пильної уваги багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців. Значний внесок у дослідження понятійного апарату здійснили такі вчені, як: Івасів Б. С., Реверчук С. К., Демківський А. В., Колотуха С. М., Бандурка О.М., Глущенко В.В., Глущенко А.С. Чимало дослідників зосередили увагу на проблемах функціонування як окремих комерційних банків, так і кредитно-

банківської системи в цілому. У даному аспекті вагомими є напрацювання Б.Івасіва, І.Лютого, А.Пересади, М.Савлука, О.Терещенка, В.Ходаківської, В.Шелудько та інших вітчизняних науковців.

Стан кредитно-банківської системи в ринковій економіці багато в чому визначає траєкторію економічного розвитку країни. Однак, сучасні реалії вносять свої корективи у функціонування всієї економіки країни в цілому та банківського сектору зокрема, що обумовлює необхідність поглибленого дослідження питань щодо ролі банків в економічному розвитку країни, оцінки діяльності кредитної системи України тощо.

Метою дослідження є оцінка діяльності кредитно-банківського сектору України, виявлення проблем та обґрунтування рекомендацій, спрямованих на забезпечення ефективного розвитку кредитної системи.

Для вирішення поставлених завдань у процесі дослідження використано методи теоретичного узагальнення та системного аналізу, що дозволило узагальнити сутність поняття «кредитна система». За допомогою економіко-математичних методів здійснено оцінку функціонування банківського сектору України.

Викладення основного матеріалу дослідження. Наявність в Україні успішно функціонуючого фінансового сектору, зокрема банківського, є необхідною умовою створення ефективною ринкової економіки, завоювання міцних позицій на вітчизняному та світовому ринках. Це пов'язано з його провідним значенням у забезпеченні рівня накопичень та інвестицій, необхідних в умовах зростання та підвищення ефективності економіки [7].

Кредитна система кожної країни - це її кровоносна система, за допомогою якої відбувається переміщення грошових потоків та наповнення економіки грошовими ресурсами.

Аналіз праць науковців, які досліджували кредитно-банківську систему, дає змогу зробити висновок про відсутність єдиного підходу до розуміння даної категорії. Неоднозначність трактувань даного терміну серед фахівців зумовлює значні дискусії у наукових колах. Окремі економісти вважають, що кредитна система повинна розглядатися як сукупність кредитних відносин, форм кредиту, методів кредитування і кредитних установ, а інші акцентують увагу на визначенні кредитної системи виключно як сукупності кредитних установ країни.

Найбільш широко використовувані визначення цієї економічної категорії провідними науковцями та дослідниками наведено у табл. 1.

Таблиця 1 - Систематизована інформація для визначення сутності поняття «кредитна система»

Автор	Визначення категорії
Івасів Б. С. [1, с. 368]	Кредитна система - це сукупність кредитних відносин, форм кредиту, методів кредитування і кредитних установ, сукупність кредитних установ країни
Реверчук С. К. [2, с. 214]	Кредитна система – це сукупність кредитно-фінансових установ країни, які взаємодіють між собою у конкретний історичний період
Демківський А. В. [3, с. 329]	1) Кредитна система виступає як сукупність кредитних відносин, їх форм і методів реалізації та інститутів, за допомогою яких ці відносини функціонують; 2) Кредитна система – це сукупність банків, спеціалізованих кредитно-фінансових інститутів, які здійснюють мобілізацію грошових ресурсів і надають їх у позику
Колотуха С. М. [4, с. 323]	Кредитна система – це сукупність кредитно-фінансових інститутів, які акумулюють вільні грошові капітали, доходи та заощадження юридичних і фізичних осіб, надають їх у позичку позичальникам – підприємствам, уряду, особам
Бандурка О. М., Глушенко В. В., Глушенко А. С. [5, с. 153]	Кредитна система – сукупність банків і інших фінансово-кредитних інститутів, які діють на ринку позикових капіталів і здійснюють акумуляцію і мобілізацію грошового капіталу, реалізують кредитні стосунки

Джерело: узагальнено за працями [1-5]

Реверчук С.К. стверджує, що кредитна система не є сукупністю окремих елементів. На думку науковця, це, з одного боку сполучення взаємопов'язаних елементів, що мають однорідні ознаки, а з іншого – це поєднання елементів, які мають доволі чіткі відмінності в організації й функціонуванні, оскільки діяльність банків, страхових компаній, кредитних спілок та інших представників парабанківської системи суттєво відрізняється [2, с. 214].

Дослідник Демківський А. В. пропонує два визначення категорії «кредитна система». Проте, друге визначення не дає повного уявлення про економічний зміст відносин, що реалізуються у банківській і парабанківській системах, не розкриває зміст мотивів об'єднання установ у пара банківську систему. Водночас, в першому визначенні кредитна система подана як сукупність специфічних економічних відносин, яким властиві свої форми і методи кредитування, що реалізуються в спеціальних установах [3, с. 329].

Аналізуючи процеси, що відбуваються у кредитній системі, Колотуха С.М. виділяє такі передумови, які на думку автора, обумовлюють розвиток кредитної системи [4, с. 324-325]:

- концентрація і централізація банківського капіталу (невеликі банки неспроможні надати необхідні кредити суб'єктам господарювання);
- наявність певної конкуренції між кредитними інститутами;
- інтеграція діяльності банків, зумовлена потребою обслуговування міжнародних розрахунків;
- перехід банківських установ до системи електронних розрахунків у країні та за її межами;
- кореспондентські відносини (договірні відносини між банками з метою взаємного виконання операцій).

Сучасна кредитна система сформована із банківської та парабанківської системи. Інституційними елементами банківської системи є центральний банк та комерційні банки. До складу парабанківської системи входять спеціалізовані небанківські кредитно-фінансові установи.

Головно ланкою кредитної системи будь-якої країни є банківська система. Банківська система – це законодавчо визначена чітко структурована і субординована сукупність фінансових посередників, які здійснюють кредитні і фінансові операції на професійній основі і функціонально взаємопов'язані в самостійну економічну структуру [5, с. 333].

Банк являє собою фінансове підприємство, яке зосереджує тимчасово вільні грошові кошти, надає їх у тимчасове користування у вигляді кредитів (позик, позичок), є посередником у взаємних платежах і розрахунках між підприємствами, установами або окремими особами, регулює грошовий обіг у країні, включаючи випуск (емісію) нових грошей. Міжнародний досвід свідчить, що комерційні банки, що дають клієнтам більш різноманітні послуги високої якості, звичайно, мають перевагу перед банками з обмеженим набором послуг.

Останнім часом банківська система стикається з низкою проблем. Першочерговою проблемою для вітчизняних банків є високий рівень конкуренції з банками, які володіють значною часткою іноземного капіталу, мають стійке положення та репутацію на світовому ринку. В сучасних умовах інфляції, погіршення добробуту населення та підвищення рівня безробіття стан кредитної сфери в Україні є недостатньо стабільними. Головні наслідки такої ситуації для бізнесу в

країні – це скорочення обсягів видачі кредитів підприємствам, приватним особам та відхід з ринку кредитування низки банків [6, 271].

Значні загрози функціонуванню банківської системи несе зовнішня фінансова політика. Зростання обсягів зовнішніх запозичень і нарощування зовнішнього боргу значно послаблюють банківську систему України. Їх обслуговування і, відповідно, фінансування унеможлиблює активізацію інвестиційних процесів через нестачу фінансових ресурсів.

Вкрай малим та недостатнім для підтримки національної грошової одиниці залишаються золотовалютні резерви в Україні, нестача яких обумовлює високі девальваційні ризики, які дестабілізують банківську систему і змушують керівництво НБУ приймати іноді недостатньо виважені рішення, які, як виявляється надалі, посилюють кризову ситуацію та виявилися більш дерегулятивними, ніж регулятивними [8, 154].

Останні роки стали одними з найтяжчих років українського банківництва, про це свідчить різке скорочення кількості банків (див. табл. 2).

Таблиця 2 - Основні показники діяльності банків України у 2014-2015 рр.

Назва показника	Станом на 01.01.2015 р.	Станом на 01.01.2016 р.	Станом на 01.04.2016 р.	Відхилення 01.04.2016 р. до 01.01.2015 р., %
Кількість банків, які мають банківську ліцензію	163	117	111	-31,9
З них: з іноземним капіталом	51	41	43	-15,7
У т.ч. зі 100% іноземним капіталом	19	17	17	-10,5
Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %	32,5	43,3	48,8	50,1

Джерело: власні розрахунки за даними [9]

Станом на 01.04.2016 р. за даними Національного банку України ліцензію на здійснення банківської діяльності мали 111 банківських установ, що на 52 установи або 31,9% менше в порівнянні з початком 2015 року. Кількість банків з іноземним капіталом зменшилась на 8 установ або 15,7%. Також скоротилася кількість банків з 100% іноземним капіталом. На початок 2016 року їх залишилося 17. Проте, впродовж аналізованого періоду зросла частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків. Так, на початок 2015 року вона складала

32,5%, на 2016 року – 43,3% а за підсумками I кварталу 2016 року – 48,8%. Таке різке скорочення кількості банків, які мають банківську ліцензію, пов'язане із погіршенням платоспроможності банківських установ, недостатнім рівнем їх капіталізації та неспроможністю акціонерів забезпечити належний рівень фінансової підтримки установі.

Одним із головних завдань для банківського сектору України є забезпечення фінансової стійкості та якісного розвитку за рахунок ефективної діяльності. У даному контексті важливо проаналізувати якісні та кількісні показники формування доходів, витрат та прибутковості банків.

Більшу частину доходів банків України становлять процентні доходи (див. табл. 3), які традиційно переважають серед доходів банків. Проте, упродовж досліджуваного періоду спостерігалось значне коливання як абсолютних, так і відносних значень даної статті доходів банківського сектору. Так, станом на 01.01.2016 р. процентні доходи склали 135145 млн. грн. (67,8% структури доходів банківської системи), на 01.04.2016 вони зменшились до 35476 млн. грн. (проте, їх частка при цьому зросла до 82,9%), а на 01.08.2016 р. зросли до 79330 млн. грн. (78,1%). Також вагому частку у структурі доходів займають комісійні доходи. Упродовж 7 місяців 2016 року спостерігалось зменшення абсолютної суми комісійних доходів з 28414 млн. грн. до 17252 млн. грн. з одночасним збільшенням при цьому їх частки з 14,3% до 17%.

Таблиця 3 - Структура доходів банків України у 2016 р.

Показники	Станом на 01.01.2016 р.		Станом на 01.04.2016 р.		Станом на 01.08.2016 р.	
	Млн. грн.	Частка, %	Млн. грн.	Частка, %	Млн. грн.	Частка, %
Процентні доходи	135145	67,8	35476	82,9	79330	78,1
Комісійні доходи	28414	14,3	7257	16,9	17252	17,0
Результати від торговельних операцій	21490	10,8	-3769	-8,8	-1508	-1,5
Інші операційні доходи	9567	4,8	2954	6,9	4164	4,1
Інші доходи	2729	1,4	468	1,1	1546	1,5
Повернення списаних активів	1848	0,9	412	1,0	823	0,8
Всього	199193	100	42798	100	101607	100

Джерело: власні розрахунки за даними [10]

Дані, наведені на рис.1 підтверджують той факт, що саме процентні та комісійні доходи відіграють найвагомішу роль у формуванні доходів банківського сектору, адже саме ці базові банківські операції і є визначальними при проведенні банківської діяльності.

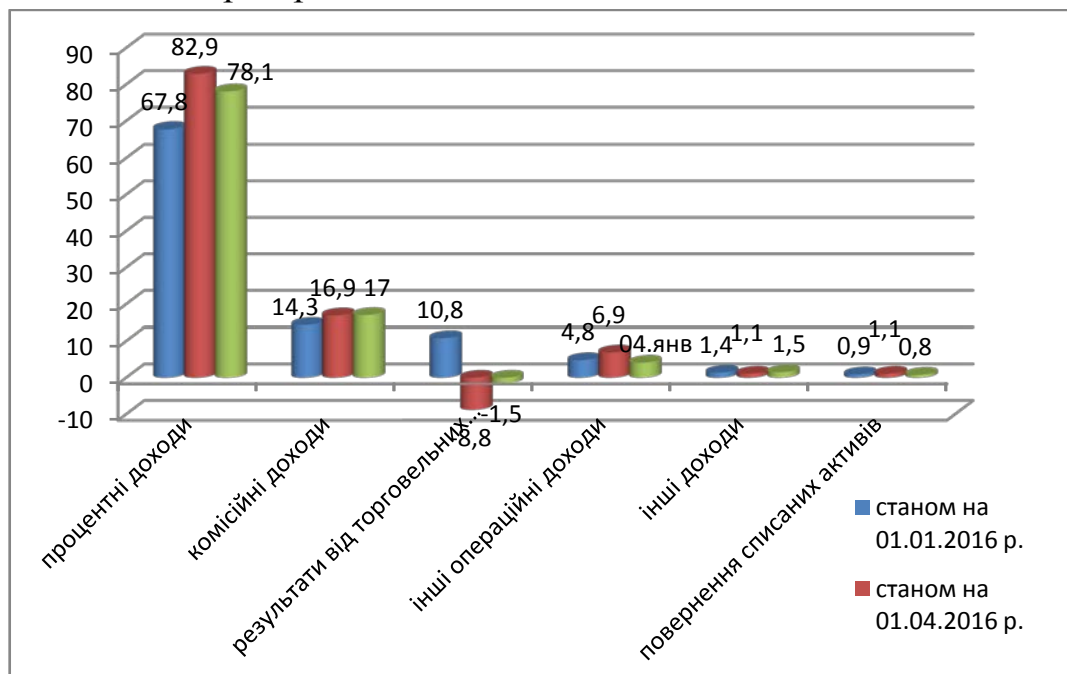

Рис. 1. Структура доходів банків України

Побудовано за даними [10]

Постатейний аналіз витрат банківського сектору показав, що основну частку витрат склали процентні витрати за коштами фізичних та юридичних осіб, а також загальні адміністративні витрати.

Таблиця 4 - Структура витрат банків України

Показники	Станом на 01.01.2016 р.		Станом на 01.04.2016 р.		Станом на 01.08.2016 р.	
	Млн. грн.	Частка, %	Млн. грн.	Частка, %	Млн. грн.	Частка, %
Процентні витрати	96079	36,1	25259	49,7	55307	49,9
Комісійні витрати	5846	2,2	1589	3,1	3804	3,4
Інші операційні витрати	12991	4,9	2688	5,3	6000	5,4
Загальні адміністративні витрати	36742	13,8	9170	19	21623	20,4
Відрахування в резерви	114541	43,1	11335	22,3	21969	19,8
Податок на прибуток	-406	-0,1	309	0,6	1176	1,1
Всього	265793	100	50809	100	110873	100

Джерело: власні розрахунки за даними [10]

З даних, наведених у табл. 3 та на рис. 2 бачимо, що структура витрат банківської системи України постійно змінюється. Так, на

початок 2016 року загальний обсяг витрат становив 265793 млн. грн., станом на 01.04.2016 р. він зменшився до 50809 млн. грн. з подальшим збільшенням до 110873 млн. грн. станом на 01.08.2016 р. Скорочення витрат відбулося за рахунок зменшення відрахувань у резерви, обсяг яких станом на 01.08.2016 р. становив 21969 млн. грн. (проти 114541 млн. грн. станом на 01.01.2016 р.). Впродовж досліджуваного періоду їх частка зменшилася майже вдвічі з 43,1% до 19,8%. Найменша частка у структурі витрат припадає на податок на прибуток та комісійні витрати.

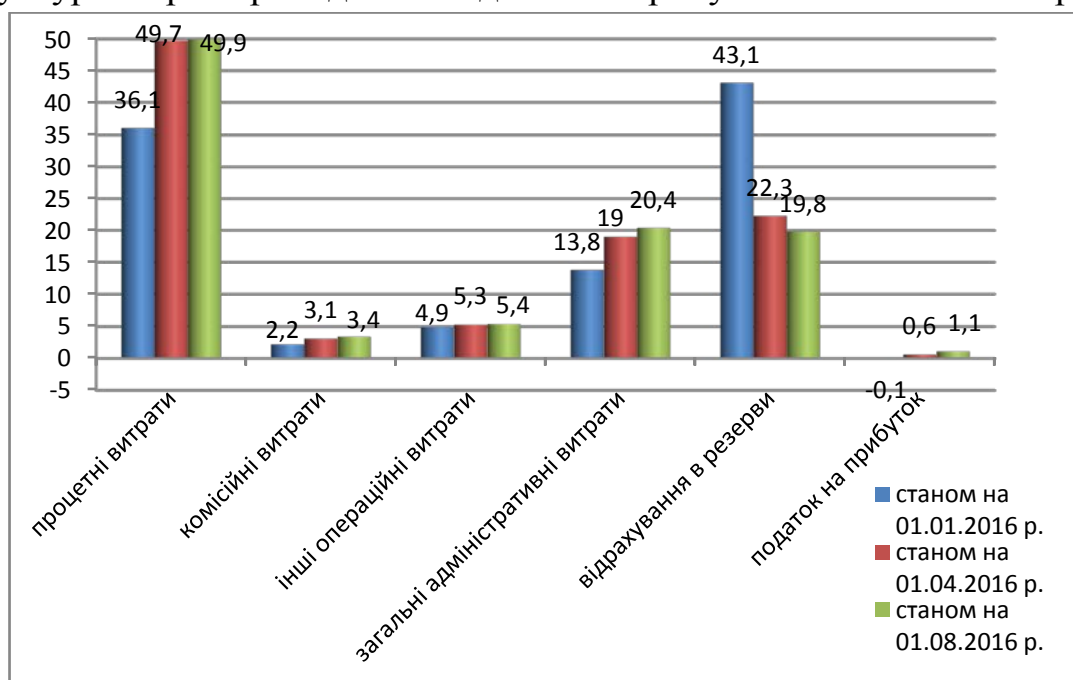

Рис. 2. Структура витрат банків України

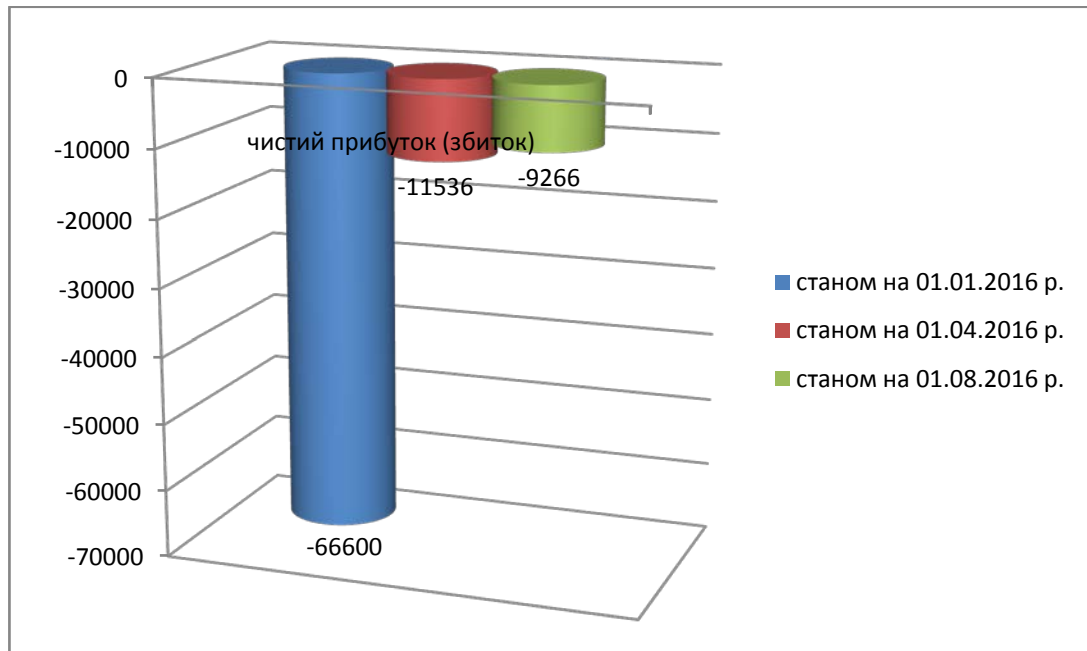
Побудовано за даними [10]

Основним показником, який узагальнює результати діяльності та свідчить про ефективність діяльності будь-якої установи, є прибуток. Прибуток – це фінансовий показник результативності діяльності як окремо взятого банку, так і банківської системи в цілому. Величина фінансового результату залежить від трьох «глобальних» компонентів: доходів, видатків і податків, сплачених до бюджету.

Фінансовий результат кредитно-банківської системи залежить від багатьох чинників. Найважливішими з них є обсяг і масштаби діяльності банків, стан та ефективність використання ресурсів, які є у їх розпорядженні, рівень доходів і витрат банків та їх співвідношення тощо.

Порівняння показників фінансових результатів банківської системи України в період з 01.01.2016 р. по 01.08.2016 р. дає можливість побачити, що банки в результаті своєї діяльності спрацювали збитково (див. рис. 3).

Так, за результатами 2015 року збиток по банківській системі складає 66600 млн. грн., поступово зменшуючись до 11536 млн. грн. станом на 01.04.2016 р. та скоротившись до 9266 млн. грн. станом на 01.08.2016 р.

*Рис. 3. Фінансовий результат банківської системи України
Побудовано за даними [10]*

Фінансовий результат кредитно-банківської системи є наслідком впливу різноманітних факторів. Це доходи і витрати банків, вплив яких на прибуток та його складові є очевидними. Це і незадовільна якість активів, що призводить до необхідності формування додаткових відрахувань у резерви. Це і нестабільна політична та економічна ситуація в країні, які створюють дисбаланси та підривають довіру до всього банківського сектору, який виявляється занадто чутливим до будь-яких найменших подразників. Фінансовий результат кредитно-банківської системи залежить також від підтримки ліквідності, управління банківським ризиком та його мінімізації.

Висновки. Отже, проведений аналіз основних показників діяльності банківської системи України дає підстави сформулювати наступні висновки. На жаль, на сьогоднішній день ми спостерігаємо негативну тенденцію як щодо зменшення кількості банків, так і щодо їх фінансових результатів.

Вважаємо, що важливими умовами забезпечення прибутковості банківського сектору є оптимізація структури доходів і витрат банків, виявлення тенденцій щодо дохідності банківських операцій, ефективного планування та прогнозування банківської діяльності.

Оскільки кредитно-банківська система України є економічно незалежною, то вона повинна функціонувати по принципу здорової конкуренції, задовольнити потреби населення і загалом національну економіку своїми послугами. Саме тому банківська система потребує фінансово надійних банківських установ, спроможних стати основою стабільного та ефективного розвитку економіки.

У даному аспекті подальші дослідження варто сконцентрувати на пошуку адекватних підходів до розв'язання проблеми забезпечення фінансової стійкості та надійності банківської системи України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Івасів Б.С. Гроші та кредит / Б.С. Івасів // Т.: Карт-бланш, К.: Кондор, 2008. – 528 с.
2. Реверчук С.К. Гроші та кредит: [Підручник] / За ред. д-ра екон. наук, проф. С.К. Реверчука // К.: Знання, 2011. – 382 с.
3. Демківський А.В. Гроші та кредит / А. В. Демківський // К.: Дакор., К.: Вира – Р., 2003. – 528 с.
4. Колотуха С.М. Гроші та кредит: [Навчальний посібник] // С. М. Колотуха, С.А. Власюк. – К.: Знання, 2012. – 495 с.
5. Бандурка О.М., Гроші і кредит. [Підручник, 2-ге вид., доп. і перероб.] / О.М. Бандурка, В. В. Глущенко, А. С. Глущенко // Л.: Магнолія 2006, 2014. – 368 с.
6. Носик О.М. Сучасні тенденції розвитку банківської системи в Україні / О.М. Носик, В. О. Загоруйко // Професійний менеджмент в сучасних умовах розвитку ринку: матеріали доповідей IV наук.-практ. конф. з міжнар. участю (м. Харків, 3 листопада 2015 р.): збірник. – Х., 2015. – С. 271-272.
7. Прімерова О.К. Інтеграція банківської системи як організаційна інновація і потреба розвитку світового фінансового ринку / О. К. Прімерова // Проблеми науки. – 2008. – № 5. – С. 31–37.
8. Рошило В.І. Ключові проблеми банківської системи в сучасних умовах / В.І. Рошило // Гроші, фінанси, кредит. – 2015. – №2 (58). – С. 153-163
9. Показники діяльності банківської системи України [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/operativ/.../pdsu_u.html
10. Показники банківської системи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_id=34798593